

Zpřístupnění digitalizovaných dokumentů chráněných autorským právem [1]

Autor:

- [RICHTER, Vít](#) [2]

Číslo:

- [2018, ročník 27, číslo 2](#) [3]

Rubrika:

- [Právo](#) [4]

Klíčová slova:

- [autorský zákon](#) [5], [digitalizace](#) [6]

Knihovny v České republice digitalizují své knihovní fondy již od poloviny 90. let minulého století. Finanční náklady na digitalizaci se podle odhadů pohybují kolem jedné miliardy korun, ale efekt této investice je zatím poměrně nízký. ¹ Digitalizace především slouží ochraně knihovních fondů tím, že se vytvářejí záložní kopie, které umožňují omezit intenzitu využívání a opotřebování původních dokumentů. Digitální dokument má ale další skvělé vlastnosti, které spočívají v tom, že může být dostupný kdykoliv a kdekoliv, pokud máme k dispozici vhodné zařízení připojené k síti. Nemusíme tedy nikam cestovat, čekat, nejsme vázáni provozní dobou konkrétní knihovny. Takto komfortní služby si ale dosud můžeme užít jen u malé části digitalizovaných dokumentů, které najdeme zpravidla v digitálních knihovnách Kramerius, Manuscriptorium či dalších. Na volném internetu máme zatím k dispozici přibližně jen 16 % toho, co bylo v minulosti digitalizováno, což jsou především staré rukopisy a historické knihovní fondy vydané přibližně do konce 19. století. Knižní a časopisecká produkce 20. a 21. století většinou dostupná není, protože je chráněna autorským právem, tj. nelze s ní volně nakládat, pokud neuplynulo 70 let od smrti autora dokumentu. Problémem z hlediska zpřístupnění není pouze tato časová hranice, ale také to, že nemáme dostatek informací o tom, kdy by dílo mohlo být volné, protože neznáme přesné datum úmrtí desetitisíců autorů.

Nejméně od roku 2012 zástupci SKIP a později i Sdružení knihoven ČR (SDRUK) jednali s kolektivními správci autorských práv a také se zástupci Ministerstva kultury ČR o tom, aby byly vytvořeny legislativní podmínky pro uzavírání kolektivních licenčních smluv pro zpřístupnění výsledků digitalizace dřívější tiskové produkce prostřednictvím knihoven. Jednou z možností je, aby Národní knihovna ČR (NK ČR) uzavřela s kolektivními správci autorských práv licenční smlouvy na zpřístupnění digitálních dokumentů. Právo uzavírat kolektivní licenční smlouvy za všechny knihovny má NK ČR zakotveno v knihovním zákoně, ale na druhé straně donedávna platilo, že toto oprávnění nemají příslušní kolektivní správci, tj. Dilia pro slovesná díla a OOA-S pro výtvarnou složku slovesných děl (např. ilustrace, fotografie apod.).

Novelizace autorského zákona (zákon č. 121/2000 Sb.) zákonem č. 102/2017 Sb. přinesla nové možnosti licencování služeb knihoven ze strany kolektivních správců. Tato úprava rozšiřuje oblasti, v nichž je možno nově vykonávat tzv. rozšířenou kolektivní správu usnadňující licencování některých způsobů užití děl knihovnami působícími podle knihovního zákona č. 257/2001 Sb. ²

Jednání o poplatcích za užití digitalizovaných dokumentů

V červnu 2017 (krátce po schválení novely) bylo zahájeno vyjednávání o budoucí smlouvě a zejména o licenčních poplatcích za užití digitalizovaných dokumentů. Novela autorského zákona nově nastavila pravidla pro vyjednávání sazebníku odměn tak, aby jejich výše nemohla být jednostranným aktem ze strany kolektivního správce. V průběhu uplynulých měsíců bylo jak ze strany kolektivních správců, tak i NK ČR připraveno několik variant sazebníku odměn, o kterých probíhaly intenzivní diskuze. O výsledcích jednání byli průběžně informováni i zástupci Ministerstva kultury ČR, protože bylo dohodnuto, že licenční poplatky budou uhrazeny ze státního rozpočtu prostřednictvím NK ČR. To umožní, aby základní služby zpřístupnění digitálních dokumentů byly pro uživatele bezplatné.

Konečná verze sazebníku odměn³ byla potvrzena zástupci Dilia, OOA-S a NK ČR 20. dubna 2018. Z tiskové zprávy Dilia⁴ uvádíme:

„Po přijetí novely zákona a téměř roční přípravě a vyjednávání odsouhlasili v květnu tohoto roku Národní knihovna ČR a kolektivní správci DILIA a OOA-S sazebník, na jehož základě dojde k odlicencování služeb NDK pro tzv. díla nedostupná na trhu. Tato licence umožní Národní knihovně ČR a všem knihovnám spadajícím do systému knihoven podle knihovního zákona digitalizovat a dohodnutými způsoby zpřístupňovat svým registrovaným čtenářům díla vydaná do roku 1989 (neexistuje-li na trhu dostupné vydání těchto děl).

Užití digitalizovaných monografií, periodik i jejich svazků zamýšlí Národní knihovna ČR zahrnout do veřejných knihovnických a informačních služeb knihoven, tedy coby bezúplatnou službu pro registrované čtenáře knihoven systému knihoven, s odměnou nositelům práv řešenou platbou od Národní knihovny ČR ze státního rozpočtu.

Na základě dohodnutého modelu tak knihovny budou moci:

- vytvářet jednotný digitální fond zveřejněných monografií a periodik
- tento digitální fond sdílet v rámci všech zúčastněných knihoven
- zobrazit díla z tohoto fondu na terminálech jakékoli zúčastněné knihovny
- umožnit registrovanému čtenáři jakékoli zúčastněné knihovny vzdálený přístup k dílům z tohoto fondu“

Výsledkem společného vyjednávání je především dohoda o výši a konstrukci licenčního poplatku. Podstatné je, že poplatek bude hrazen jednou celkovou paušální roční platbou za všechny knihovny, a to vždy zpětně za uplynulý rok. Z toho také vyplývá, že nebude podstatné, kolik digitálních dokumentů bude nabízeno a jak intenzivně budou využívány. Sazebník (viz tab. 1) byl smluven na období let 2018 až 2022. To umožní, aby dohodnutá částka byla plynule placena ze státního rozpočtu.

Tab. 1: Výše licenčního poplatku

	2019	2020	2021	2022	2023
Roční odměna v Kč	10 500 000	21 609 050	22 927 202	25 181 538	27 435 873
Z toho podíl DILIA	8 505 000	17 503 331	18 571 034	20 397 045	22 223 057
Z toho podíl OOA-S	1 995 000	4 105 720	4 356 168	4 784 492	5 212 816

Fakt, že licenční poplatek bude hrazen paušální částkou, ale neznamená, že nebude sledováno využívání digitálních dokumentů. Kolektivní správce získá jednou za čtvrtletí seznam děl, která byla využita s podrobnými bibliografickými údaji. Tento seznam bude sloužit jako podklad pro rozúčtování odměn autorům.

Hned po schválení sazebníku odměn probíhala jednání k uzavření licenční smlouvy, která přesněji specifikuje podmínky služeb. Jednání byla dokončena počátkem června 2018. Sazebník odměn a návrh licenční smlouvy byl předložen Ministerstvu kultury ČR. V době psaní tohoto příspěvku (začátek července 2018) se očekává definitivní potvrzení ze strany vedení Ministerstva kultury ČR, že licenční poplatek bude hrazen ze státního rozpočtu. Následně dojde k podpisu kolektivní licenční smlouvy.

Přehled dokumentů (děl), na které se licence vztahuje

- Pro období od 1. července 2018 do 31. prosince 2019 je licence omezena na **díla nedostupná na trhu vydaná do 31. prosince 1989**. Pro období od 1. ledna 2020 do 31. prosince 2022 je tato licence **omezena na díla nedostupná na trhu vydaná do 31. prosince 2007**⁵.
- „**Díly nedostupnými na trhu**“ se pro účely této smlouvy rozumí díla, která jsou na trhu nedostupná ve smyslu § 97e odst. 4 písm. i) a § 97f autorského zákona. Jde tedy o díla, která jsou v souladu s ustanoveními § 97f autorského zákona vedena NK ČR v Seznamu děl na trhu nedostupných.
- „**Díly**“ se pro účely této smlouvy rozumějí díla literární, dramatická a vědecká, u kterých v okamžiku užití podle této smlouvy trvají majetková autorská práva, přičemž díly se rozumějí i adaptace, dramatizace a překlady původních děl, zveřejněná v podobě monografií nebo zařazená do periodik; pro účely této smlouvy se za díla nepovažují díla, u kterých v čase jejich užití podle této smlouvy majetková autorská práva uplynula. Pro posuzování okamžiku uplynutí doby trvání majetkových autorských práv si smluvní strany pro účely této smlouvy sjednávají vyvatitelnou domněnku spočívající v tom, že, **není-li NK ČR v okamžiku užití díla v rozsahu dle této smlouvy známo datum úmrtí relevantních nositelů práv, pak se u děl vydaných 110 a více let před takovým užitím bude mít za to, že doba trvání majetkových autorských práv uplynula.**

Přehled dokumentů (děl), na které se licence nevztahuje

- Licence se nevztahuje na **elektronické sdělování počítačových programů, zvukových a zvukově obrazových záznamů děl, vydaných notových záznamů díla hudebního či hudebně dramatického, děl audiovizuálních či audiovizuálně užitých.**
- Licence se nevztahuje na **elektronické sdělování děl** těch smluvně nezastupovaných nositelů práv, kteří vůči DILIA účinky této kolektivní smlouvy pro konkrétní případ nebo pro všechny případy v souladu s § 97e odst. 2 nebo 3 autorského zákona **vyloučí.**
- Licence se nevztahuje na **díla**, která budou na základě písemné výzvy ze strany nositelů práv vůči NK ČR **vyřazena ze seznamu děl na trhu nedostupných.**

Další postup

Digitální dokumenty budou zpřístupňovány prostřednictvím Národní digitální knihovny, kterou bude provozovat NK ČR.

Každá knihovna, která bude mít zájem o poskytování služeb z Národní digitální knihovny, bude muset s NK ČR uzavřít smlouvu a dodržovat zásady, které budou zahrnuty do „Všeobecných podmínek pro Registrované čtenáře“. Základní podmínkou bude, aby čtenářům nebylo umožněno zhotovení nelegální kopie zobrazovaného díla.

V současné době NK ČR připravuje provoz a zveřejnění Seznamu děl na trhu nedostupných. Provoz Seznamu je základní podmínkou pro poskytování služeb. Dalším nezbytným předpokladem je rozvoj systému Kramerius tak, aby bylo zajištěno řízení autorských práv v souladu s licenční smlouvou včetně obrany proti nelegálnímu zhotovování tiskových nebo digitálních kopií. Na tuto oblast je zaměřen výzkumný projekt Knihovny AV ČR *RightLib – elektronické zpřístupnění chráněných publikací*, který je financován z programu výzkumu a vývoje NAKI. Základní podmínkou také je, aby v NK ČR byla vybudována dostatečně silná infrastruktura, která zajistí pohotové a bezproblémové poskytování služeb všem knihovnám a veřejnosti. V této fázi ale není rozhodnuto o financování této infrastruktury.

Pilotní projekt poskytování služeb by mohl být zahájen počátkem roku 2019 a bude primárně orientován na knihovny zapojené do portálu Knihovny.cz. V první fázi se bude jednat o zpřístupnění (možnost čtení) digitálních dokumentů na terminálu umístěném v knihovně (tj. na místě samém). V další etapě bude možné poskytovat individuálním uživatelům knihovny oprávnění pro vzdálený přístup, který bude také omezen pouze na čtení dokumentu bez možnosti zhotovení kopie. Smlouva zatím nezahrnuje – alespoň při zpřístupnění v knihovnách na místě – zhotovení tiskové kopie, ačkoli původní dohoda zástupců knihoven a kolektivních správců s tím počítala. K vypuštění možnosti zhotovení tiskové kopie došlo v průběhu legislativního procesu (pravděpodobně v Legislativní radě vlády).

V další etapě bude usilováno o uzavření smlouvy na poskytování tištěných a v některých případech digitálních kopií. V tomto případě se bude jednat o placené služby pro uživatele. Předpokládáme, že do smluvní úpravy v budoucím období zasáhne připravovaná směrnice EU o autorském právu na digitálním jednotném trhu, jejíž návrh se právě projednává ve strukturách EU. Může dojít k rozšíření předmětu zpřístupňování (co do druhů dokumentů i co do zahrnutí fondu dalších paměťových institucí), jakož i k umožnění tisku.

Mnohaleté úsilí knihovnické komunity o zpřístupnění starší české literární a vědecké produkce v digitálním prostředí se začíná postupně naplňovat, ale ještě zbývá řada kroků k tomu, aby se jednalo o plně rozvinuté a kvalitní služby. V daném okamžiku závisí především na rozhodnutí Ministerstva kultury ČR, na financování infrastruktury NK ČR a na realizaci zmiňovaného projektu *RightLib* garantovaného Knihovnou AV ČR.

- **1.** V současné době je objem primární digitalizace odhadován na 65 milionů stran, respektive cca 220 000 svazků knih, periodik a dalších dokumentů. Roční přírůstek digitalizace je odhadován nejméně na 7,5 milionů stran.
- **2.** Podrobněji o problematice: RICHTER, Vít. Novela autorského zákona a možnosti nových služeb knihoven v digitálním prostředí. *Knihovna plus* [online], 2017, **13**(mimořádné číslo) [cit. 2018-07-03]. ISSN 1801-5948. Dostupné z: <http://knihovnaplus.nkp.cz/archiv/mimoradne-cislo-2017/informace-a-konference/novela-autorskeho-zakona-a-moznosti-novych-sluzeb-knihoven-v-digitalnim-prostredi> [7]. RICHTER, Vít. Nové služby veřejných knihoven v digitálním prostředí (zpřístupnění děl nedostupných na trhu). *Knihovny současnosti 2017* [online]. Praha: Sdružení knihoven ČR, 2017. s. 379–389 [cit. 2018-07-03]. ISBN 978-80-86249-83-4. Dostupné z: http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2017/KKS/sbornik_knihovny_soucasnosti_2017_final.pdf [8].
- **3.** Sazebník DILIA + OOA-S – licencování služeb knihoven po novele autorského zákona z dubna 2017. In: *Dilia: Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z.s.* [online]. Praha, 20. 4. 2018 [cit. 2018-07-03]. Dostupné z:

http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/download/609_a78cae0487236b3823cb5c6a0875275d [9]

- 4. SRSTKA, Jiří. Tisková zpráva: Národní knihovna ČR a kolektivní správci DILIA a OOA-S se dohodli na způsobu licencování Národní digitální knihovny. *Dilia: Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z.s.* [online]. Praha, 14. 5. 2018 [cit. 2018-07-03]. Dostupné z: <http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/14097-licencov%C3%A1n%C3%AD-digit%C3%A1ln%C3%ADch-slu%C5%BEeb-knihoven> [10]
- 5. V počáteční fázi bude k dispozici více než 20 milionů stran knih a periodik vydaných v letech 1908 až 1989. V roce 2020 bude možné nabídku rozšířit na 57 milionů stran, tj. včetně dokumentů vydaných v letech 1990 až 2007 a počet zpřístupňovaných dokumentů dále poroste až k hodnotě 71 milionů stran v roce 2023 a bude se dále zvyšovat s postupem digitalizace a také rozvojem infrastruktury NK ČR, která bude schopna integrovat a zpřístupnit i digitální dokumenty ostatních knihoven ČR. Údaje vycházejí z údajů digitálních knihoven Kramerius provozovaných NK ČR, Moravskou zemskou knihovnou a z údajů dotačního programu Ministerstva kultury ČR VISK 7.

URL zdroje: <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-2/zpristupneni-digitalizovanych-dokumentu>

Odkazy

[1] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-2/zpristupneni-digitalizovanych-dokumentu>

[2] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/autori/richter-vit>

[3] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-2>

[4] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/rubriky/pravo>

[5] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/autorsky-zakon>

[6] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/digitalizace>

[7] <http://knihovnaplus.nkp.cz/archiv/mimoradne-cislo-2017/informace-a-konference/novela-autorskeho-zakona-a-moznosti-novych-sluzeb-knihoven-v-digitalnim-prostredi>

[8] http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2017/KKS/sbornik_knihovny_soucasnosti_2017_final.pdf

[9] http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/download/609_a78cae0487236b3823cb5c6a0875275d

[10] <http://www.dilia.cz/index.php/component/k2/item/14097-licencov%C3%A1n%C3%AD-digit%C3%A1ln%C3%ADch-slu%C5%BEeb-knihoven>